

„ЗАТВЕРДЖЕНО”

на методичній нараді

кафедри фармакології

Зав. каф. фармакології

професор І.І. Заморський

Протокол № 12.1 „ 14 ” 03 2020 р.
Протокол № „ ” 202 р.
Протокол № „ ” 202 р.
Протокол № „ ” 202 р.

МЕТОДИЧНА ВКАЗІВКА

для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня освіти

(доктора філософії)

<i>Навчальна дисципліна</i>	Етика і методологія наукового дослідження. Основи академічної доброчесності.
<i>Тематичний модуль</i>	Методологія наукового дослідження
<i>Тема заняття</i>	Основи бібліографічного пошуку, перелік наукометричних баз та їх значущість, провідні інформаційні ресурси для пошуку інформації. Правові основи авторського права, принципи запобігання плагіату і фальсифікацій при проведенні наукових досліджень.
<i>Галузь знань</i>	22 «Охорона здоров'я»
<i>Спеціальність</i>	228 «Педіатрія»

Науково-методичне обґрунтування теми:

Єдиний інформаційний простір виступає найважливішим компонентом і фундаментом глобалізації. Можливості формування єдиного інформаційного простору, забезпечення рівного доступу до інформації у всіх сферах життєдіяльності людства, що надаються сучасними технологіями, значною мірою пов'язані з діяльністю у галузі медицини та фармації загалом та бібліотечно-інформаційних установ зокрема. Глобалізаційні процеси, які стали рушійною, спонукальною силою масштабних трансформацій, про які так часто говориться останнім часом, призвели до посилення, активізації міжнародних зв'язків у економічній, соціальній та медичній галузях. Характерною ознакою у цей час є й інтенсифікація міжнародної співпраці та зв'язків у бібліотечно-інформаційних установах. Адже, формування відповідної інформаційної культури, культури віртуальних комунікацій, нових знань, умінь та навичок є нагальними в умовах формування суспільства знань. Інформаційно-комунікаційна діяльність у сучасному бібліотечному середовищі – це, по-перше, система обміну інформацією, соціальна взаємодія, що має низку специфічних особливостей і ознак, спрямована на координування поведінки, роботи інституцій заради досягнення певної мети. Сучасна парадигма довідково-бібліографічного обслуговування (ДБО) передбачає використання принципово нових можливостей доступу до інформації незалежно від часу і місцезнаходження як документу, так і користувача. В умовах формування інформаційного суспільства ефективність ДБО бібліотек залежить від широкого використання електронних ресурсів.

Велика кількість світових інформаційних ресурсів, які стали потенційно доступними українському користувачеві, різко актуалізує проблеми їх раціонального та ефективного використання, розумного поєднання можливостей придбання баз даних, телекомунікаційного доступу до платних ресурсів і використання безкоштовних ресурсів у мережі Інтернет.

Використання баз даних та інформаційних систем стає невід'ємною складовою ділової діяльності сучасного суспільства. Бази даних дозволяють

структурувати потоки даних, зберігати інформацію в зручному для користувача вигляді і забезпечувати швидкий доступ до необхідної інформації. У сучасному світі, де дані дедалі частіше розглядаються як життєво важливі ресурси, бази даних незамінні. Практично будь-яка сучасна організація потребує бази даних, яка б задовольняла ті чи інші потреби, пов'язані зі зберіганням, управлінням та адмініструванням даних.

Знати:

- оволодіти основними елементами пошуку наукових досліджень, навичками їх оптимальної організації;
- засвоїти принципи роботи електронних науково-метричних баз даних
- основи законодавчої бази, щодо авторського права, плагіату
- основи академічної доброчесності щодо поширення результатів власних досліджень.

Вміти:

- правильно формулювати ключові посилання при пошуку інформації;
- здійснювати роботу в системі міжнародних науково метричних баз ;
- аналізувати результати наукових досліджень;

Перелік практичних навичок:

- оволодіти основними елементами методиками пошуку наукових досліджень, навичками їх оптимальної організації;
- бути здатним здійснювати пошук, накопичення та обробку наукової інформації;
- бути здатним складати звіти, писати статті, що відображають результати наукових досліджень.

Контрольні питання:

1. Електронна бібліографія, її специфіка,
2. Основні функції УБ в електронному середовищі

3. Міжнародна практика наукометричних досліджень та використання науково-метричних баз
4. Індекс цитування
5. Імпакт-фактор
6. Світові наукові інформаційні ресурси
7. Міжнародні системи цитування (бібліографічні бази)
8. База даних Scopus SCOPUS
9. База даних Web of Science™
10. MEDLINE, характеристика
11. Правові основи авторського права, принципи запобігання плагіату
12. Академічний плагіат, його основні види
13. Самоплагіат, приклади
14. Фальсифікація матеріалів

Зміст теми:

У процесі застосування комп'ютерної техніки та мережових технологій в бібліографуванні, та бібліографічному обслуговуванні, тобто в основних процесах бібліографічної діяльності, виник новий вид бібліографії, який за визначенням І.Г. Моргенштерна, отримав назву «електронна бібліографія», сутність який полягає у посиленні дисбалансу між потребою користувачів в оперативній релевантній інформації та реальної можливості бібліографічних служб відповідати цій потребі. Електронна бібліографія – пізнавально-інформаційна, соціокультурна інфраструктура системи електронних соціальних комунікацій, що забезпечує ціннісну орієнтацію в масиві джерел знання (інформаційних об'єктів фіксованих текстів, традиційних і електронних документів, книг, публікацій) (В.А. Фокеев).

Як самостійний, пріоритетний напрям бібліографічної діяльності в даний час виділяється електронна бібліографічна діяльність (ЕБД), суб'єктами якої є і традиційні і спеціально організовані нові структури: бібліотеки, книжкові палати, книговидавничі, книготорговельні, архівні музейні, комп'ютерні науково-

інформаційні, масово-інформаційні і інші центри тощо. Характерною рисою електронної бібліографії є її глобальний характер. ЕБ породжена глобалізацією, інформатизацією, комп'ютеризацією і в той же час є їх засобом і умовою подальшого розвитку.

Фактори, що обумовлюють специфіку електронної бібліографії:

- програмно-пошуковий,
- методико-технологічний,
- організаційно-управлінський,
- часовий та ресурсний.

Суспільні функції БІ в електронному середовищі:

- пошукова,
- комунікативна,
- оціночна,
- бібліометрична,
- наукометрична,
- статистична,
- історико-культурна,
- наукознавча тощо.

Міжнародна практика наукометричних досліджень сьогодні базується на використанні наукометричних баз даних. В повсякденному житті ми на кожному кроці стикаємося з необхідністю застосування бази даних.

Застосування БД значно підвищує потенціал інформаційного забезпечення науки, дозволяючи оперативно отримувати необхідні відомості з великих за обсягом і складних за структурою масивів даних, що відбивають стрімкий розвиток науки і технології в останні десятиліття. Для оцінки ефективності наукової діяльності можуть використовуватись як якісні, так і кількісні показники. Одним із ключових показників, що широко використовується в усьому світі для оцінки роботи дослідників, і наукових колективів, є індекс цитування. Оцінити вплив вченого або організації на світову науку, визначити якість проведених наукових досліджень дають можливість статистичні дані показників

Science Citation Index (SCI) та Journal Citation Reports (JCR), що випускаються Institute for Scientific Information (ISI) Філадельфія, США.

Кількісні оцінки ґрунтуються на опублікованих даних і патентній інформації це: число публікацій, аналіз частоти їхньої цитованості:

- *індекс цитування*,
- *індекс Гірша*,
- *імпакт фактор* наукового журналу, в якому роботи опубліковані, кількість отриманих вітчизняних та міжнародних грантів, стипендій, вітчизняних та іноземних премій, участь у міжнародному науковому співробітництві, складі редколегій наукових журналів.

Індекс цитування (Science Citation Index, – SCI) , система Філадельфійського інституту наукової інформації, в основу якої покладені зв'язки між документами по прямим, зворотних і перехресних посиланнях (цитованню).

Імпакт-фактор – показник цитованості журналів, визначає інформаційну значимість наукових журналів. На сьогодні визнано, що імпакт-фактор журналу є одним із формальних критеріїв, за яким можна порівнювати рівень наукових досліджень у близьких галузях знань. При присудженні грантів, висуванні на наукові премії експерти неодмінно звертають увагу на наявність у здобувача публікацій у журналах, охоплених JCR.

Із перерахованих вище показників останнім часом найбільший інтерес представляють індекс цитування, індекс Гірша й імпакт-фактор.

Національне законодавство визначає базу даних (компіляцію даних) як сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі – електронній, підбір і розташування складових якої та її упорядкування є результатом творчої праці і частини якої є доступними індивідуально та можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів.

Нині у світі спостерігається стійке зростання числа баз даних наукової інформації. Зараз їх сягає 8 тисяч, а річний приріст числа баз даних перевищує 10%. З одного боку, це дає підстави констатувати появу на ринку виробників

нової потужної індустрії – індустрії баз даних, а з іншого, загострює проблему типології баз даних. Адже їх якісні характеристики, відмінні риси і застосовність для вирішення конкретного завдання (завдань) користувача не можуть бути оцінені без знання типу бази даних.

Он-лайн бази даних прийнято ділити на БД, орієнтовані на масового (consumer online) і на професійного (databases for professionals) споживача. У порівнянні з БД для масового споживача професійні БД зазвичай мають більший обсяг, містять повнішу інформацію, рівень структуризації даних в них вище, пошукова система розвиненіша.

Світові наукові інформаційні ресурси широко затребувані в наукових установах та університетах України: щороку тут дослідниками копіюється кількост тисяч наукових статей з провідних зарубіжних видань. В такому виді документів зосереджено основний масив світової інформації, який має виключне значення для здійснення ефективних фундаментальних і прикладних досліджень вітчизняних наукових установ, інтеграції України до світового наукового і технологічного простору, підтримки інноваційного розвитку вітчизняної економіки. Окремі бази охоплюють майже всі галузі знань і журнали, що видаються в усіх регіонах світу.

Найбільш універсальними серед них є:

- Scopus видавництва Elsevier
- Web of Science корпорації Thomson Reuters.

На сьогоднішній день існує велика кількість міжнародних систем цитування (бібліографічних баз):

- Web of Science,
- Scopus,
- Web of Knowledge,
- PubMed,
- Chemical Abstracts,
- Springer,
- Agris,

➤ GeoRef та ін.

Найавторитетнішими з існуючих міжнародних систем цитування, індекси котрих визнаються в усьому світі, вважаються Web of Science компанії Thomson Reuters (США) та Scopus видавництва Elsevier (Голландія). За тематичним наповненням ці дві найбільші світові інформаційні системи відносяться до категорії мультидисциплінарних баз даних, що охоплюють практично всі галузі знань. Разом з тим, основна тематика WoS охоплює фундаментальні науки, тоді як Scopus відображає як фундаментальні напрямки досліджень, так і широкий спектр прикладних і інженерних галузей знань, економіки, менеджменту і інших напрямків наукової і інноваційної діяльності.

Установи НАН України та їх співробітники активно використовують бази даних наукової інформації, а Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського першою в Україні розпочала закупівлю доступу до повнотекстової бази Science Direct та бібліометричної – Scopus. Із 47 українських журналів, проіндексованих у Scopus, більшість становлять саме видання НАН України. НБУВ контролює, консультує та забезпечує технічну підтримку інститутам до вищеназваних продуктів, постійно перебуваючи у консультативно-переговорному процесі з компаніями Elsevier, EBSCO, Springer та Wiley з метою прогнозування можливих змін цінової політики на інформаційно-видавничому ринку світу та забезпечення максимально правильних розрахунків використання бюджетних коштів. Одночасно контролюються і підтримуються виконання умов всіх попередніх домовленостей про надання доступу до тих продуктів, які слугують інформаційній підтримці пріоритетних напрямків української науки.

Забезпечення централізованого доступу до зарубіжних баз наукової інформації та представлення періодичних видань НАН України у провідних наукометричних базах, розвиток інформаційного забезпечення фундаментальних і прикладних досліджень установ НАН України, а також представлення їхніх розробок у світовому науково-інформаційному просторі мають важливе значення для підвищення ефективності вітчизняної академічної науки, більш тісної її інтеграції до європейського і світового наукового співтовариства. Україна має

можливість безпосередньо скористатися пропозицією світових інформаційних рішень і сервісів для реалізації завдань ефективного планування і фінансування різних проектів в сфері освіти, завдяки чому забезпечується максимальний вплив і допомогу у виборі по-справжньому новаторською системи освіти світового класу. У той же час, це дозволить Україні стати більш прозорим для співпраці та організації програм академічного обміну з іншими світовими країнами.

База даних Scopus SCOPUS – це база даних з найбільшим зібранням рефератів і цитат з рецензованої літератури. Scopus – стандарт отримання даних про наукові публікації для світових рейтингів THE і QS, найбільша у світі база даних рефератів і цитування. Видавництво Elsevier на пошуковій платформі www.scopus.com пропонує доступ до найбільшої в світі реферативної і наукометричної бази даних Scopus.

Система Scopus – це найбільш ефективний шлях отримання релевантної наукової інформації та її оцінки в найкоротші терміни; індексує понад 19500 найменувань наукових журналів близько 5000 міжнародних видавництв. Розробка Scopus велася за участю професіоналів в сфері інформаційних технологій і дослідників з усього світу.

Для індексування роботи в Scopus вона повинна бути опублікована в одному з журналів, що входять до їхньої бази.

База даних Web of Science™.

База даних Web of Science™ пропонує доступ до поточних і архівних даних з різних галузей наукового знання з 61 більш ніж 28 000 журналів, 18 700 з яких складають Web of Science™ Core Collection – колекцію найбільш престижних світових наукових журналів з високим імпаکت-фактором і колекцію ESCI. В рамках ексклюзивної угоди компанії Томсон Рейтер з компанією Google база даних Web of Science містить посилання на повні тексти журналів і статей з архіву Google Scholar.

Функціональні можливості бази даних Web of Science такі:

- доступ до Emerging Sources Citation Index, Science Citation Expanded®, Social Sciences Citation Index® і Arts and Humanities Citation Index®;

- навігація назад в часі з використанням списків використаної літератури для цілей виявлення робіт, які вплинули на роботу будь-якого автора;
- навігація вперед в часі з використанням показника кількості цитувань для цілей встановлення впливу, який будь-яка стаття чи інша публікація має на поточні дослідження;
- посилання на повний варіант тексту наукових джерел;
- експорт посилань безпосередньо в провідні програми по роботі зі списками використаної літератури: EndNote Basic®, Endnote®, Reference Manager® і ProCite®;
- аналіз результатів пошуку за допомогою нової функції Analyze.

MEDLINE є основною базою даних з біомедицини та інших дисциплін в галузі медицини Національної медичної бібліотеки США, яка охоплює всі галузі медицини, біомедицини, поведінкової науки, хімічної науки, біоінжинірінга, а також догляду за хворими, стоматології, ветеринарії, охорони здоров'я і преклінічної науки. База даних MEDLINE також охоплює галузі біомедицини, що мають величезне значення для фахівців-практиків, дослідників і викладачів в цій галузі, включаючи деякі аспекти біології, екології, морської біології, рослинництва, тваринництва, біофізики і хімії.

Правові основи авторського права, принципи запобігання плагіату і фальсифікацій при проведенні наукових досліджень.

Листом Міністерства Освіти і Науки України № 1/9-650 від 23.10.2018 визначено основні рекомендації з академічної доброчесності для закладів вищої освіти, за яким дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації».

Академічний плагіат - «оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства».

Вирізняють такі основні різновиди академічного плагіату:

- дослівне запозичення текстових фрагментів без оформлення їх як цитат з посиланням на джерело (в окремих випадках некоректним вважають навіть використання одного слова без посилання на джерело, якщо це слово використовують в унікальному значенні, наданому цим джерелом);
- використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела без посилання на це джерело;
- перефразування тексту джерела у формі, що є близькою до оригінального тексту, або наведення узагальнення ідей, інтерпретацій чи висновків з певного джерела без посилання на це джерело;
- подання як власних робіт (дисертацій, монографій, навчальних посібників, статей, тез, звітів, контрольних, розрахункових, курсових, дипломних та магістерських робіт, есеїв, рефератів тощо), виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

Згідно із [Законом України](#) «Про авторське право і суміжні права» (стаття 50, пункт В), **плагіатом є** «оприлюднення (опублікування) повністю або частково чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору».

Але цей закон має на меті захист особистих майнових і немайнових прав суб'єктів авторського права (стаття 3, частина 2), а не притягнення до відповідальності тих, хто привласнює авторство у випадках, коли не йдеться про інтелектуальну власність. Тому, наведене визначення не охоплює всі випадки академічного плагіату. Також проблемним з погляду застосування норм цього закону є захист авторського права на об'єкти наукової чи творчої діяльності, які не опубліковані і не існують в об'єктивній формі (стаття 3, частина 1), до прикладу, на ідеї, висловлені під час обговорень. Натомість, норми академічної етики передбачають посилання на авторів таких ідей.

Академічний плагіат треба відрізнити від помилок цитування. Найбільш типовими помилками цитування є:

- відсутність лапок при використанні текстових фрагментів, що запозичені з інших джерел, за наявності коректного посилання на це джерело;
- посилання на інше джерело;
- неправильне оформлення посилання, що ускладнює пошук джерела.

Самоплагіат - «оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів».

Типовими прикладами самоплагіату є:

- **дуплікація публікацій** - публікація однієї і тієї самої наукової роботи (цілком або з несуттєвими змінами) в декількох виданнях, а також повторна публікація (цілком або з несуттєвими змінами) раніше оприлюднених статей, монографій, інших наукових робіт, як нових наукових робіт;
- **дублювання наукових результатів** - публікація одних і тих самих наукових результатів, в різних статтях, монографіях, інших наукових працях, як нових результатів, які публікуються вперше;
- **подання у звітах з виконання наукових проектів результатів, що містилися у попередніх роботах**, як отриманих при виконанні відповідного проекту;

- *агрегування чи доповнення даних* - суміщення старих і нових даних без їх чіткої ідентифікації з відповідними посиланнями на попередні публікації;
- *дезагрегування даних* - публікація частини раніше опублікованих даних без посилання на попередню публікацію;
- *повторний аналіз раніше опублікованих даних* без посилання на попередню публікацію цих даних та раніше виконаний їх аналіз.

Фальсифікація - «свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень».

Актуальна для України і світу проблема наукових публікацій, дисертацій, дипломних і курсових робіт студентів, яка полягає у тому, що автори вносять зміни до результатів досліджень або приховують окремі результати з метою позбавлення від даних, що спростовують або не підтверджують гіпотези, які вони захищають, висновки, які вони роблять, тощо.

Література:

Основна:

1. Боднар І.Р. Міжнародна інформація [Текст]: навч. посіб. / І.Р.Боднар.– Львів: Львівська комерційна академія, 2005.– 108с.
2. Василенко О. М. Інформаційно-комунікаційна діяльність бібліотек у контексті забезпечення інформаційно-знаннєвих потреб суспільства // Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 4–6 жовтня 2016 р.). – Київ : НБУВ, 2016. – С. 20–22.
3. Войчишин К.С. Створення системи інформаційних ресурсів: стандартизація і сертифікація – основа інформаційної інфраструктури [Текст] / К.С.Войчишин // Інформаційні технології і системи.– 2008.– Т.5, №1-2.– С.69-83.
4. Горовий В. М. Національні інформаційні ресурси в контексті посилення глобальних інформаційних впливів // Центр досліджень соціальних

комунікацій. – Режим доступу:

http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1067:natsionalni-informatsijni-resursi-v-konteksti-posilennya-globalnikhinformatsijnikh-vpliviv&catid=127&Itemid=460

5. Дем'янюк Л. М. Бібліотека Ісламської Республіки Іран в НБУВ / Л. М. Дем'янюк // Наук. пр. Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – 2013. – Вип. 35. – С. 540–547. Добко Т. В. Довідково-бібліографічна діяльність – пріоритетний напрям розвитку наукових бібліотек інформаційного суспільства [Текст] / Т. Добко // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського / редкол. : О. С. Онищенко ; НАН України ; Нац. бка ім. України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – Вип. 36. – С. 417– 428.

Додаткова:

1. Імпакт-фактор / Наука в ЗНУ. – Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/NIS/587.ukr.html>. – Назва з екрану.
2. Тенденції і пріоритети довідково-бібліографічного обслуговування у наукових бібліотеках [Текст] / Т. В. Добко // Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору. – К., 2014. – С. 48 – 485.
3. Документація конкурсних торгів. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – К., 2016. – 55 с. 23. Доступ до науково-інформаційних баз даних [Електронний ресурс]/ НБУВ. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/e-resources/2015>. – Назва з екрана.
4. Доступ до провідних баз світової наукової та науково-технічної інформації суттєво розшириться [Електронний ресурс] / Урядовий кур'єр. – Режим доступу:http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=246753067. – Назва з екрана.

5. Литвиненко О. Національний інформаційний простір : проблеми і перспективи [Текст] / О. Литвиненко // Українознавчий альманах. – К., 2012. – Вип. 8. – С. 57–59. 36. Лобузін К. В. Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечноінформаційній діяльності : монографія / Катерина Лобузін; НАК України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2012. – 252 с. Лобузін К. Електронний каталог НБУВ: проблеми адаптації до умов сучасного інформаційного середовища / К. Лобузін, А. Ключок. – К., 2011. – № 4. – С. 3–10.
6. Остапчук, Ю. Роль електронної комунікації в інформаційному суспільстві [Текст] / Ю. Остапчук // Вісник книжкової палати . – 2016. - №5. – С. 38-40.
7. Пархоменко О. Інформація і знання: взаємозв'язок : монографія / Олексій Володимирович Пархоменко; В.о. Держ. ін-т інтелект. власності.– К. : ДІВ, 2010.– 268 с. 46.
8. Попик В. І. Доступ до світових ресурсів наукової інформації як складова розбудови національного науково-інформаційного простору. / В. І. Попик // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2015. – № 1. – С. 70-79. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2015_1_11.